

ARTIKELEN

Een analyse van de studiekeuze van aspirant-studenten van allochtone afkomst: status, familie en utiliteit als kernthema's

Jacob Nouta, Abassin Nessar & Roeland van der Rijst*

Inleiding

'Ik vind de informatie [over de instelling] erg nuttig. Hierdoor weet ik dat de universiteit een goede en bekende status heeft. Ook gaat het mij om de inhoud van de studie, ik wil weten hoe de studie is opgebouwd.' (6 vwo, Suriname, man)

'Mijn ouders hebben mij vrijgelaten in het kiezen van mijn studie. Ze hebben beiden niet aan de universiteit gestudeerd, dus ze weten er ook niet veel van. Ik zou wel kunnen kiezen voor een studie waar mijn ouders niet achter staan.' (6 vwo, Suriname, man)

'Mijn vader heeft een cruciale rol in mijn studiekeuze. Ook hij vindt het beroepsperspectief van een studie zwaarwegend. Ik zou heel moeilijk voor een studie kunnen kiezen waar mijn ouders niet achter staan.' (5 vwo, Turkije, man)

De bovenstaande citaten zijn van vwo-scholieren met een niet-westerse allochtone afkomst die, zoals 45 andere scholieren, hebben deelgenomen aan deze studie naar factoren die van invloed zijn op het studiekeuzegedrag van aspirant-studenten met een niet-westerse allochtone afkomst. De citaten zijn kenmerkend voor de factoren die in deze studie zijn gevonden voor het studiekeuzeproces van niet-westerse allochtone aspirant-studenten, namelijk (1) status van de opleiding en het instituut, (2) de sterke rol die ouders en familie spelen en ten slotte (3) de afweging tussen investeringen in het heden en verwachte opbrengst in de toekomst (utiliteitsprincipe). De aanleiding van deze studie was het gebrek aan specifieke kennis over de complexiteit en uniciteit van het studiekeuzeproces van allochtone aspirant-studenten. De doelstelling van deze studie is het in kaart brengen van de factoren die een rol spelen bij het studiekeuzeproces van aspirant-studenten van niet-westerse allochtone afkomst. Het gaat hierbij zowel om de

* Drs. J. Nouta is verbonden aan de Universiteit Leiden, ICLON, Afdeling Hoger Onderwijs. Drs. A. Nessar is verbonden aan de Universiteit Leiden, ICLON, Afdeling Hoger Onderwijs. Dr. R.M. van der Rijst (rrijst@iclon.leidenuniv.nl) is verbonden aan de Universiteit Leiden, ICLON, Afdeling Hoger Onderwijs.

vorm als om de inhoud van de studievoorlichting. In relatie hiermee wordt tevens onderzocht welke moeilijkheden en dilemma's aspirant-studenten van niet-westerse allochtone afkomst ervaren tijdens het studiekeuzeproces.

In dit onderzoek wordt gebruikgemaakt van de CBS-definitie van het begrip allochtoon: iemand is allochtoon als ten minste één van de ouders in het buitenland is geboren (CBS, 2011). De nadruk ligt in deze studie op de groep niet-westerse allochtone aspirant-studenten. Een niet-westerse allochtoon heeft ten minste één ouder die geboren is in Afrika, Latijns-Amerika of Azië (inclusief Turkije), met uitzondering van Indonesië en Japan. Op grond van hun sociaaleconomische en sociaalculturele positie worden allochtonen uit Indonesië en Japan tot de westerse allochtonen gerekend. Het gaat vooral om mensen die in het voormalig Nederlands-Indië zijn geboren en werknemers van Japanse bedrijven met hun gezin (CBS, 2011). Nederlandse ingezetenen uit de voormalige Nederlandse Antillen worden wel gerekend tot de groep niet-westerse allochtonen. Internationale studenten vallen buiten de doelgroep van dit onderzoek. Hiermee worden studenten bedoeld die tijdelijk een studie in Nederland volgen.

Diversiteit in Nederlandse universiteiten

Binnen de Nederlandse universiteiten zijn diverse initiatieven gaande om de diversiteit van de studentenpopulatie te vergroten, zowel wat betreft in-, door- als uitstroom (De Mets, 2000; Universiteit Leiden, 2008; 2010; Wolff, 2007). Een terugkerend aspect in al deze projecten is een adequate 'matching' tussen de motivatie, competenties (kennis, kunde en vaardigheden) en verwachtingen van een aspirant-student en wat een opleiding verwacht (Warps, 2007). De aan- of afwezigheid van deze 'match' bepaalt mede het studiesucces van studenten (Wolff & Severiens, 2011). Uit een recente studie blijkt dat circa een kwart van de (autochtone en allochtone) studenten in het eerste jaar uitvalt, doordat de studie te veel verschilt van de eigen verwachtingen (Wartenbergh & Van den Broek, 2008). Van deze studenten vond bijna 70 procent de studie niet aansluiten bij de eigen talenten en interesses, 30 procent vond de manier van lesgeven niet voor zichzelf geschikt. Voor 65 procent sloot de studie onvoldoende aan op wat ze in de toekomst willen worden en 58 procent vond achteraf de beroepsperspectieven niet aantrekkelijk. Meer dan een derde heeft klachten over de studiekeuze-informatie, voor een deel omdat ze zich onvoldoende hebben georiënteerd (42%), en deels omdat de informatie die ze hebben gekregen niet overeenstemde met de werkelijkheid (36%). Zo'n 20 procent geeft aan te weinig informatie te hebben gehad (Wartenbergh & Van den Broek, 2008). Wartenbergh en Van den Broek (2008) differentiëren niet tussen allochtone en autochtone studenten. Deze percentages kunnen dus verschillen per groep.

De Inspectie van het Onderwijs (2009) schrijft in haar rapport over diversiteit in het hoger onderwijs dat het studierendement van de groep studenten met een allochtone afkomst lager ligt dan dat van de groep autochtone studenten (zie ook Bosman, 2007). Ook is het aannemelijk dat het studiekeuzegedrag van aspirant-studenten van allochtone afkomst in een aantal aspecten verschilt van dat van de

autochtone studenten (Bosman, 2007; Inspectie van het Onderwijs, 2009). Deze onderzoeksresultaten legitimeren specifieke aandacht voor de voorlichting over studiekeuze aan (aspirant-)studenten van allochtone afkomst.

Factoren die van invloed zijn op de studiekeuze

Literatuur over de studiekeuze van autochtone studenten biedt informatie om te achterhalen welke factoren potentieel van waarde zijn voor allochtone studentenpopulaties. Uit deze literatuur blijkt dat allochtone studenten gelijksoortige overwegingen maken als hun autochtone collega's, maar dat ze als groep ook duidelijke verschillen laten zien in studiekeuzegedrag en studierendement (Perna, 2004). Kemper, Van Hoof, Visser en De Jong (2007) vatten de studiekeuzeaspecten uit de literatuur samen aan de hand van een theorie van gedragsdeterminanten, namelijk de Theory of Planned Behaviour. Op basis van deze theorie zijn de studiekeuzeaspecten in te delen in drie clusters, namelijk (1) attitude ten aanzien van de studie, beroep en instelling, (2) meningen van belangrijke naasten (subjectieve norm) en (3) de inschatting van de aspirant-student over de uitvoering van het gedrag (waargenomen gedragscontrole). De achtergrondkenmerken die volgens Kemper e.a. van invloed zijn op de studiekeuze zijn: sociaal milieu, sociaal-economische status, geslacht en persoonlijkheidskenmerken.

Reeds in 1981 werd door Chapman het studiekeuzeproces bestudeerd voor aspirant-studenten in de Verenigde Staten. De keuze om in te schrijven voor een studie aan een universiteit werd beïnvloed, ten eerste, door de achtergrondkenmerken van de student en van de familie van de student, en ten tweede door een reeks externe factoren. Voorbeelden van externe factoren geïdentificeerd in deze studie, waren de belanghebbende naasten van de student, kenmerken van de universiteit en de inspanningen van de instelling om met toekomstige studenten te communiceren (Chapman, 1981). Perna (2004) geeft een uitbreiding en nuancering op deze resultaten en geeft een inbedding in de theorie over cultureel en sociaal kapitaal (Bourdieu, 1988; Bourdieu & Passeron, 1977). Waar cultureel kapitaal verwijst naar het systeem van factoren dat is afgeleid van de ouders die de klasstatus van een individu definiëren, verwijst het sociaal kapitaal naar sociale netwerken en de manier waarop sociale netwerken worden onderhouden door het individu (Bourdieu & Passeron, 1977; Perna, 2004). De keuze om te gaan studeren en de keuze voor de studie hangt, volgens Perna, af van zowel de ouderlijke omgeving waarin de student is opgegroeid, als het sociale netwerk waarin de student zich op het moment van de keuze bevindt. Lillard en Gerner (1999) laten door middel van een kwantitatieve studie zien dat de samenstelling van het gezin waarin de student is opgegroeid een significante relatie heeft met de keuze voor deelname aan een opleiding aan de universiteit. Dit suggereert dat naast de opvattingen en verwachtingen van de ouders, tevens zaken als de samenstelling van het gezin van invloed zijn op de keuze van aspirant-studenten.

Daarnaast suggereert Perna (2004) dat individuen de tijdshorizon, ofwel het aantal jaren waarbinnen een toename in opbrengsten kan worden verwacht, meenemen in hun afweging om in te schrijven voor een bepaalde studie. Perna (2004)

gaat in haar studie voornamelijk in op de financiële opbrengsten: hoe snel verwacht de student dat het inkomen toeneemt als gevolg van de keuze voor een opleiding? Maar opbrengsten kunnen ook breder worden gedefinieerd in de zin van bijvoorbeeld interessebevrediging, meer bestaanszekerheid of statusverhoging. Dit komt overeen met de benadering van Van Leeuwen en Hop (2000) over de instroom in het hoger onderwijs. Ook zij benadrukken met behulp van de human capital-theorie dat de verhouding tussen toekomstige inkomsten en investeringen in het heden voor aspirant-studenten van belang is bij het maken van een studiekeuze.

Knelpunten en belemmeringen

Bosman (2007) beschreef in een kwalitatieve studie naar diversiteit van de instroom in universiteiten, de knelpunten en belemmeringen die scholieren ervaren in de keuze voor een universitaire opleiding. In deze studie werden gesprekken gevoerd met beleidsmedewerkers onderwijs van Nederlandse universiteiten. De resultaten werden tevens bevestigd in interviews met leerlingen, studenten en schooldecanen. Uit deze studie volgt dat vooral niet-westerse allochtone studenten een specifieke uitgangssituatie hebben, en een aantal specifieke belemmeringen kennen die het maken van een studiekeuze in hoger onderwijs bemoeilijken. Niet-westerse allochtone (aspirant-)studenten komen bijvoorbeeld meestal uit gezinnen met een lage sociaal-economische status en hebben ouders die laag of middelbaar zijn opgeleid en het systeem van hoger onderwijs niet kennen. Daarnaast kennen ouders het Nederlandse onderwijssysteem vaak niet uit eigen ervaring. Tevens vertonen niet-westerse allochtone studenten vaker een voorkeur voor studies en beroepen die opwaartse mobiliteit bevorderen. Daardoor zijn zij vaker extrinsiek gemotiveerd voor een bepaalde opleiding, terwijl autochtone (aspirant-)studenten vaker intrinsiek gemotiveerd zijn. Daarnaast hebben allochtone scholieren vaker een minder breed ontwikkeld beroepsbeeld en ze kunnen zich bovendien vaak lastiger identificeren met de universitaire wereld en een leven van studeren, dan autochtone scholieren (Bosman, 2007).

Onderzoeksvragen

Om ons inzicht in de studiekeuzeproblematiek te vergroten bestuderen we de rationale achter de studiekeuze van aspirant-studenten met een niet-westerse allochtone afkomst. In deze studie staan de volgende vragen centraal: (1) welke factoren spelen een rol bij het bepalen van de studiekeuze van aspirant-studenten van niet-westerse allochtone afkomst en (2) welke moeilijkheden of dilemma's ervaren aspirant-studenten van niet-westerse allochtone afkomst bij het bepalen van hun studiekeuze?

Methode

Voor de dataverzameling is gebruik gemaakt van twee methoden van dataverzameling, die elkaar in tijd hebben opgevolgd. Deze betreffen discussies met een studentenpanel en interviews met 5/6 vwo-scholieren. De beschreven literatuur

vormde input voor de discussies met het studentenpanel. De paneldiscussies leverden input voor het verbeteren van de interviewvragen en het gebruikte interviewprotocol.

Inzet studenten

Ervaringen met eerdere projecten gericht op het verbeteren van studiekeuzebegeleiding geven aan dat het gebruik van huidige studenten bij voorlichtingsactiviteiten sterke voordelen heeft (vergelijk Bosman, 2007; Inspectie van het Onderwijs, 2009). De inzet van studentassistenten van allochtone afkomst heeft daarnaast het bijkomende voordeel van affiniteit met de allochtone onderzoeksdoelgroep. Dit is een keuze die is geïnspireerd door het rapport van de Inspectie van het Onderwijs (2009). Dit rapport suggereert de inzet van allochtone studenten bij onder meer studiekeuzevoorlichting als maatregel om het studiesucces van deze groep studenten te vergroten. De inzet van studentassistenten van allochtone afkomst bevordert de betrokkenheid van zowel studentassistenten als respondenten bij het onderzoek. Naar verwachting verhoogt dit de waarde van de interviews.

Paneldiscussies

Panelgesprekken over het studiekeuzeproces van allochtone aspirant-studenten vonden plaats tijdens een tweetal workshops met de studentassistenten (zes studenten van de Universiteit Leiden). Vijf van de zes studentassistenten zijn zelf van allochtone afkomst. De discussies hadden, naast inhoudelijke voorbereiding op de interviews, tot doel input te krijgen voor het herformuleren van de interviewvragen en het interviewprotocol. Deze discussies boden daarmee een inhoudelijk, maar ook praktisch kader voor de uitvoering van deze studie. Vervolgens hebben zij, begin december 2010, als interviewers interviews afgenomen bij vwo-scholieren.

Interviews

Er zijn in totaal 48 interviews afgenomen met 5/6 vwo-scholieren van zes scholen (regio Zuid-Holland). De vwo-scholieren zijn geworven via de contacten met decaanen of docenten van de deelnemende scholen. Deze respondenten werkten op vrijwillige basis mee. In Tabel 1 wordt een overzicht gegeven van enkele achtergrondkenmerken van de respondenten.

De vragen in het interviewprotocol bestonden uit onderwerpen die betrekking hadden op de studiekeuze van aspirant-studenten. Deze onderwerpen werden geselecteerd uit de hiervoor besproken nationale en internationale onderzoeken en beleidsliteratuur. De geselecteerde onderwerpen werden ter validering voorgelegd aan het studentenpanel. Na aanpassing op basis van de suggesties ter verbetering bestond het interviewprotocol uit zes onderwerpen: (1) factoren van studiekeuzeproces, (2) studiekeuzeactiviteiten, (3) informatie over opleidingen, (4) rol van belanghebbende naasten, (5) beroepsperspectief en (6) verwachtingen van aspirant-studenten. Tabel 2 geeft bij deze onderwerpen een voorbeeldvraag en een illustratief citaat van een van de respondenten.

Tabel 1. *Overzicht van enkele achtergrondkenmerken van de deelnemende vwo-scholieren*

Interviews	Categorieën	Aantal
Aantal respondenten	Vwo-scholieren	48
Schooljaar vwo-respondenten	5 vwo	17
	6 vwo	31
Leeftijd vwo-respondenten	16–20 jaar	
Afkomst ouders van respondenten	Afghanistan (1), China (2), Colombia (1), Dominicaanse Republiek (1), Egypte (1), Filippijnen (1), Guinee (1), Ierland (1), India (1), Irak (1), Iran (3), Italië (1), Kaapverdische eilanden (1), Kosovo (1), Libië (1), Marokko (4), Nederlandse Antillen (2), Pakistan (2), Portugal (1), Servië (1), Rwanda (1), Suriname (7), Turkije (11), Vietnam (1)	
Aantal jaren onderwijs genoten in Nederland	7–17 jaar	
Eerste uit gezin die gaat studeren	Ja	17
	Nee	31

Naast deze onderwerpen werden enkele achtergrondgegevens van de respondenten in kaart gebracht, zoals leeftijd, afkomst van ouders, land van geboorte, opvoeding en onderwijs en familiekenmerken.

Dataverwerking

De interviews zijn door de zes studentassistenten afgenomen. De studentassistenten zijn tijdens de workshops voorbereid op het afnemen van interviews, en hadden de beschikking over een gestructureerd interviewprotocol bestaande uit open en meerkeuzevragen. De interviews duurden gemiddeld ruim een half uur. De algemene indruk van de studentassistenten was dat de geïnterviewde scholieren een bereidwillige, eerlijke en open houding hadden ten opzichte van de onderzoekers en de interviewvragen. Van de antwoorden op open vragen zijn door de studentassistenten geluidsopnames gemaakt. Op basis van deze geluidsopnames hebben de studentassistenten de antwoorden genoteerd. Zo ontstond een dataset van de antwoorden per respondent en per vraag. Dit opnemen en noteren had als doel de verslaglegging te vergemakkelijken en betrouwbaar te maken. De tekstuele dataset is per vraag inductief gecodeerd door de eerste auteur en gecontroleerd door de andere auteurs. Na discussie werd consensus bereikt over het toewijzen van codes aan tekstfragmenten. Initiële codes zijn daarna geclusterd op basis van inhoudelijke overeenkomst waarna algemene thema's konden worden herkend. Voor het beantwoorden van de tweede onderzoeksvraag werd een inventarisatie gemaakt van de moeilijkheden en dilemma's die de aspirant-studenten ervoeren bij het bepalen van hun studiekeuze.

Tabel 2. *Onderwerpen opgenomen in het interviewprotocol over de studiekeuze van allochtone scholieren geïllustreerd met een voorbeeldvraag en een illustratief citaat*

Onderwerp	Voorbeeld vraag	Illustratief citaat
Factoren van studiekeuze-proces	Waarom overweeg je te gaan studeren aan universiteit of hogeschool?	'Omdat ik nu vwo doe om een goede toekomst te hebben. Ik wil niet dat mijn ouders in het bejaarden-tehuis terechtkomen. Ik wil hen later kunnen onderhouden. Ook wil ik een goede baan en salaris hebben.'
Studiekeuze-activiteiten	Wat was de eerste serieuze actie die je hebt ondernomen rondom je studiekeuze?	'Door de testen van de decaan heb ik mijn keuzes leren kennen. Ook kwamen beroepsbeoefenaars naar school om te vertellen wat hun werk inhoudt, hoe gemakkelijk of moeilijk het is, of ze mensen nodig hebben.'
Informatie over opleidingen	Over welke zaken heb je tot nu toe informatie opgevraagd?	'Vooral de meeloopdagen bevestigen toch echt wel of een studie wel of niet interessant genoeg is om te doen. [...] Websites heb ik vooral gebruikt om informatie over een studie in te winnen en data van open dagen en procedure van aanmelding te vinden.'
Rol van belanghebbende naasten	Wie is voor jou een belangrijk persoon bij het bepalen van je studiekeuze?	'Omdat ik een carrière wil gaan maken, ik wil een goede baan met hopelijk goede toekomst. En mijn ouders hebben altijd gezegd dat ik moet gaan studeren, ze hebben er veel moeite voor gedaan. Ik wil hun tevreden stellen, dat ze trots op me zijn.'
Beroeps-perspectief	In hoeverre speelt je toekomstige beroep en loopbaan een rol bij het bepalen van je studiekeuze?	'Vanaf groep acht wist ik al dat ik dokter wilde worden. Ik heb mijn hele onderwijs-carrière dan ook hard gewerkt om dokter te kunnen worden. Ik heb dan ook hard mijn best gedaan om het vwo te halen, zodat ik later geneeskunde zou kunnen studeren.'
Verwachtingen van aspirant-student	Wat voor verwachtingen heb je van studeren aan universiteit of hogeschool?	'Ik verwacht dat het een heel drukke tijd is, met veel nieuwe ervaringen en nieuwe mensen. Maar het sociale aspect is minder belangrijk dan mijn studie.'

Onderzoeksresultaten

De resultaten die betrekking hebben op de onderzoeksvragen werden achtereenvolgens beschreven aan de hand van de uitkomsten van de paneldiscussies en interviews en zijn geordend aan de hand van de twee onderzoeksvragen. Als eerste worden de thema's met betrekking tot factoren voor studiekeuze besproken, en daarna de moeilijkheden en dilemma's die de respondenten beschreven.

Factoren in het studiekeuzeproces

- *Status van opleiding en instituut*

Een terugkerend thema tijdens de interviews met aspirant-studenten was de gepercipieerde status van de opleiding en het instituut als een relevante factor bij het bepalen van de studiekeuze. Op welke manier de status van opleiding en instituut werd gepercipieerd, kon zowel afhangen van de meningen van naasten, zoals

familie en vrienden, als van meer formele criteria, zoals scores op nationale en internationale rankings. Verder maakten de geïnterviewde aspirant-studenten niet altijd een strikt onderscheid tussen de status van de opleiding en de status van het instituut. Het volgende citaat van een aspirant-student laat zien dat de keuze voor een opleiding met een hoge status ingegeven kan zijn door de rol die ouders en familie hebben.

‘Ik kies ook voor “aanzien” [als belangrijke factor in mijn studiekeuze] vanwege de status van de studie, zodat ik blij kan zijn met mijn studiekeuze. De directe omgeving is voor mij belangrijk omdat ik niet veel mensen ken die gestudeerd hebben in mijn familie, maar daar wil ik wel graag één van zijn.’ (5 vwo, Irak, vrouw)

Dat status van opleiding en instituut een relevante factor is bij de keuze voor een opleiding komt ook naar voren in de gevoerde paneldiscussies. Hier werd veelvuldig gerefereerd aan de belangrijke positie die status van een studie en universiteit innemen bij de studiekeuze van niet-westerse aspirant-studenten. De aspirant-studenten die op basis van status en beroepsperspectief een studiekeuze maken, moeten volgens het studentenpanel verder geïnformeerd worden. Een motivatie op basis van status en beroepsperspectief biedt namelijk geen zekerheid tegen uitval, want een studie volgen met dergelijke motivering en niet op grond van de intrinsieke waarde van een opleiding, vergroot de kans dat een student al snel uitgekeken raakt op een studie.

- *Ouders en familie*

Ouders en familie blijken een bepalende rol te vervullen bij de studiekeuze van de geïnterviewde aspirant-studenten. De manier waarop deze rol werd ingevuld varieerde van directief tot adviserend. Een gemeenschappelijk element in de antwoorden tijdens de interviews was dat de aspirant-studenten grote waarde hechten aan de mening van hun ouders en familie. De volgende twee citaten illustreren de relatief grote rol van ouders en familie bij de studiekeuze. In het eerste voorbeeld hebben de ouders een directieve rol, terwijl in het tweede citaat de ouders een meer adviserende rol lijken te hebben.

‘Mijn vader heeft een cruciale rol in mijn studiekeuze. Ook hij vindt het beroepsperspectief van een studie zwaarwegend. Ik zou heel moeilijk voor een studie kunnen kiezen waar mijn ouders niet achter staan.’ (5 vwo, Turkije, man)

‘Mijn ouders hebben mij vrijgelaten in het kiezen van mijn studie. Ze hebben beiden niet aan de universiteit gestudeerd, dus ze weten er ook niet veel van. Wel hebben ze interesse getoond in mijn studiekeuze. Mijn vader is ook mee geweest naar meeloopdagen, dat wilde hij graag. Ik zou wel kunnen kiezen voor een studie waar mijn ouders niet achter staan.’ (6 vwo, Suriname, man)

Aan het panel werden vervolgvragen gesteld over welke rol ouders en anderen spelen in het studiekeuzeproces van (aspirant-)studenten van allochtone afkomst. De reacties en antwoorden op deze vraag liepen uiteen van veel invloed van ouders tot erg weinig. Bovendien verschilden de studenten van mening over de aard van de invloed van ouders; namelijk of de aspirant-student deze positief of negatief ervaart. In het studentenpanel was er eveneens consensus over de bepalende rol van ouders en familie. Verder werd tijdens de paneldiscussies geopperd dat de opleiding en cultuur van ouders belangrijk kan zijn voor het gegeven advies. Deze invloed op de studiekeuze kan zowel positief als negatief uitpakken. Ouders die zelf geen universitaire opleiding hebben gevolgd, zullen over het algemeen (maar niet altijd, zoals het eerdere citaat laat zien) hun kinderen niet veel bijstaan in hun studiekeuze of ze geforceerd in een bepaalde richting sturen. Bijvoorbeeld om een studie te kiezen die enige status of beroepsperspectief uitstraalt, zoals Rechten of Geneeskunde.

Tijdens de studentenpaneldiscussie werd ook duidelijk dat men verwacht dat binnen allochtone families een groter concurrentiegevoel bestaat (vergeleken met autochtone families), bijvoorbeeld tussen broer en zus. Het volgende citaat uit een van de interviews met aspirant-studenten ondersteunt deze mening.

‘Ik wil niet in de situatie van mijn ouders belanden, maar dit eerder vermijden. Het feit dat mijn zussen een wo-opleiding hebben gevolgd is voor mij erg belangrijk geweest om een wo-opleiding te overwegen.’ (5 vwo, Turkije, vrouw)

Van het voorbeeld van broers of zussen gaat dus een sturende invloed uit bij de keuze om een universitaire studie te volgen. Tot slot stelde het studentenpanel dat het collectief een belangrijke rol inneemt bij allochtone aspirant-studenten bij hun studiekeuze. Men is eerder geneigd een studie te kiezen die ook andere leden van de eigen gemeenschap en familie volgen. Er is een duidelijke ‘wij-cultuur’ bij veel allochtone studenten in tegenstelling tot veel autochtonen die meer onderdeel uitmaken van een ‘ik-cultuur’. Het volgende citaat uit een van de interviews met aspirant-studenten is hiervoor illustratief.

‘Ik doe het niet alleen voor mezelf, ik doe het ook vooral om te presteren binnen de familie.’ (6 vwo, Guinee, vrouw)

- *Beroepsperspectief*

Op de interviewvragen over de redenen van de aspirant-studenten om te gaan studeren aan de universiteit, werd het vergroten van de kans op een goede baan, loopbaan en toekomst het meest genoemd, gevolgd door de vanzelfsprekendheid om na vwo een studie in het hoger onderwijs te volgen. Opgemerkt moet worden dat veruit de meeste respondenten hiermee een universitaire studie bedoelden.

‘Omdat ik nu vwo doe om een goede toekomst te hebben. Ik wil niet dat mijn ouders in het bejaardentehuis terechtkomen. Ik wil hen later kunnen onderhouden. Ook wil ik een goede baan en salaris hebben.’ (6 vwo, Vietnam, man)

Aspirant-studenten gaven aan dat ook het verkrijgen van een goed beroep als motivatie voor de studiekeuze vaak ingegeven wordt door de wens van de ouders.

‘Omdat ik een carrière wil gaan maken, ik wil een goede baan met hopelijk goede toekomst. En mijn ouders hebben altijd gezegd dat ik moet gaan studeren, ze hebben er veel moeite voor gedaan. Ik wil hun tevreden stellen, dat ze trots op me zijn.’ (6 vwo, Marokko, vrouw)

De aspirant-studenten gaven aan dat interesse in studie en vakgebied en het beroepsperspectief veruit de belangrijkste factoren zijn bij het bepalen van de studiekeuze. Het aanzien van het toekomstige beroep werd als een belangrijke factor beschreven door de meeste respondenten. Aan alle respondenten werden vragen gesteld in hoeverre het toekomstige beroepsbeeld een rol speelt in het studiekeuzeproces. Vijftien van de 47 respondenten die deze vraag beantwoordden, gaven aan een specifieke loopbaan na te streven. Het aantal respondenten dat aangaf nog geen beroepsbeeld te hebben lag lager ($n = 10$). Het bleek tevens dat bij 36 respondenten het beroepsbeeld een duidelijke rol speelde bij het bepalen van de studiekeuze en bij 29 daarvan expliciet een belangrijkere rol dan de intrinsieke interesse in de studie zelf.

- *Relaties tussen de factoren*

Tijdens de analyse van de interviewgegevens werd duidelijk dat de verschillende factoren onderling sterk verbonden zijn. De drie hierboven beschreven thema's werden door de aspirant-studenten vaak aan elkaar gekoppeld. Zo gaven enkele respondenten aan dat ouders een belangrijke rol spelen bij het bepalen van de studiekeuze met de verwijzing naar het beroepsperspectief zoals de ouders dat percipiëren. Dit wordt geïllustreerd in het volgende citaat:

‘Mijn ouders spelen een hele grote rol in mijn studiekeuzeproces. [...] Mijn ouders stimuleren mij heel erg om tandheelkunde te gaan studeren. Dit is omdat de studie korter en makkelijker dan geneeskunde is, en je er later veel geld mee kunt verdienen. Het gaat hun wel om aanzien: er moet geld in te verdienen zijn.’ (6 vwo, Iran, vrouw)

Ook de relaties tussen ouders en status van de opleiding en tussen beroepsperspectief en status van de opleiding kwamen in de interviews aan de orde. Hieruit kunnen we opmaken dat de verschillende factoren sterk met elkaar verbonden zijn tijdens de studiekeuze van niet-westerse allochtone studenten.

Moeilijkheden en dilemma's tijdens studiekeuze

Als moeilijkheid tijdens de studiekeuze gaven de aspirant-studenten in de interviews aan dat de veelheid aan studies en hoger onderwijsinstellingen verwarrend

kan werken bij het bepalen van de studiekeuze. Ook de twijfel over de eigen interesses en de aanwezigheid van een loting (numerus fixus, veelal bij de opleiding Geneeskunde) worden relatief vaak genoemd. Tevens gaven de respondenten aan dat er niet veel informatie verkrijgbaar is over het beroepsperspectief, in het bijzonder de beroepsvooruitzichten per studie. Het merendeel van de geïnterviewde aspirant-studenten gaf aan dat ze meer informatie willen hebben over zowel hoe de studie werkelijk is als het potentiële beroepsperspectief. Ook refereerden aspirant-studenten tijdens de interviews aan de 'status' en 'aanzien' van een universiteit en opleiding, die wellicht kunnen worden uitgedrukt in resultaten van het instituut, bijvoorbeeld de plaats in de nationale en internationale rankings of het aantal wetenschappelijke publicaties. De aspirant-studenten gaven aan dat de informatie daarover moeilijk te vinden en soms niet beschikbaar was.

In de paneldiscussies is ook ingegaan op de moeilijkheden en dilemma's die bij allochtone aspirant-studenten een rol spelen. Het studentenpanel stelt dat 'allochtone (aspirant-)studenten over het algemeen minder zelfstandig zijn dan autochtone (aspirant-)studenten'. Hiermee zouden studievoorlichters, studiebegeleiders en mentoren meer rekening moeten houden. Collectiviteit is volgens het studentenpanel 'een belangrijk kenmerk van de sociale omgangsverhoudingen in allochtone gemeenschappen'. Studenten van allochtone afkomst moeten 'meerdere ballen in de lucht houden', namelijk voldoen aan verwachtingen uit een meer collectieve en een meer individuele cultuur. In de studievoorlichting zou dan ook meer nadruk moeten liggen op collectiviteit.

Discussie

Tijdens de panelgesprekken en de interviews viel het op dat de betrokkenen op een enthousiaste en openhartige manier deelnamen. Men zag de relevantie van het onderzoek en de onderzoeksvragen. Daarnaast kwam naar voren dat de resultaten uit de paneldiscussies en uit de interviews, hoewel vanuit een verschillend perspectief bekeken, een gelijksoortige lijn lieten zien. De kernthema's status van opleiding en instituut, beroepsperspectief en de rol van ouders en familie kwamen in zowel paneldiscussies als interviews met een vergelijkbare strekking naar voren.

Status

Naast een utiliteitsafweging blijkt uit de resultaten dat ook meer emotionele factoren, zoals trots, teleurstelling bij bijvoorbeeld ouders en andere familieleden en angst om te falen (gezien de hoge verwachtingen vanuit de omgeving) een belangrijke rol spelen bij het bepalen van de studiekeuze. Er lijkt bovendien een groter concurrentiegevoel te bestaan in allochtone families dan bij autochtone families. Het concurrentiegevoel oefent een sturende invloed uit op studiekeuze, zoals het kiezen voor een studie met een zekere status of beroepsperspectief. In algemene zin blijkt uit de onderzoeksresultaten dat het 'collectief', dat wil zeggen ouders en directe familie, een belangrijke invloed heeft op het studiekeuzeproces van de res-

pondenten. Deze statusgevoeligheid is afhankelijk van het sociale netwerk waarin de student zich begeeft (Perna, 2004). Hechten de actoren in het sociale netwerk veel waarde aan de status van opleiding en diploma, dan is het waarschijnlijk dat de student deze waarde ook daaraan toekent. De externe factor 'belanghebbende naasten van de student' (Chapman, 1981; Kemper e.a., 2007) krijgt hiermee tevens een theoretische inbedding in de 'human capital'-benadering zoals beschreven door Van Leeuwen en Hop (2000). Het sterke 'collectiviteitsgevoel' kan een mogelijke verklaring geven van de gevonden resultaten in de studie van Wolff en Severiens (2011), die aangeeft dat het sociale netwerk niet zozeer vaker wordt aangesproken, maar dat de invloed van dit netwerk groter is dan bij autochtone aspirant-studenten.

Rol van de ouders

Uit de onderzoeksresultaten blijkt zoals gezegd dat ouders van allochtone (aspirant-)studenten een belangrijke rol spelen bij het bepalen van de specifieke studiekeuze. De opleiding en cultuur van ouders bepalen volgens het studentenpanel vervolgens in belangrijke mate of hun invloed bij studiekeuze positief of negatief is. Ouders die zelf geen universitaire opleiding (in Nederland) hebben gevolgd, zullen naar de verwachting van het studentenpanel over het algemeen hun kinderen relatief weinig bijstaan in hun studiekeuze of ze geforceerd in een bepaalde richting sturen, bijvoorbeeld om een studie te kiezen die enige status of beroepsperspectief uitstraalt, zoals rechten of geneeskunde. Dit is in overeenstemming met de resultaten uit de studie van Wolff en Severiens (2011) die aangeeft dat in de groep studenten met lager opgeleide ouders niet-westerse aspirant-studenten minder ondersteuning krijgen bij het kiezen van een studie.

Uit de interviews komt naar voren dat het beeld van de rol die ouders spelen bij de studiekeuze, genuanceerder is dan de discussie in het studentpanel liet zien. Veel van de ouders van de respondenten hebben zelf gestudeerd (hoewel vaak buiten Nederland) en lijken een enigszins breder beroepsbeeld te hebben, of in ieder geval hun kinderen ruimte te geven zelf keuzes te maken. Hier kunnen we onderscheid maken tussen enerzijds niet-westerse allochtonen die als politiek vluchteling zijn gekomen en in het land van herkomst veelal gestudeerd hebben, en anderzijds de ouders van economische immigranten uit bijvoorbeeld Turkije en Marokko, die in hun eigen land weinig of geen onderwijs hebben genoten. Dit is in lijn met de studie van Chapman (1981), die aangeeft dat de achtergrondkenmerken van de familie van de student van groot belang zijn voor de keuze die gemaakt wordt. Het culturele kapitaal dat een student heeft meegekregen van de ouders speelt hierbij een belangrijke rol (Perna, 2004).

Utiliteitsprincipe

Een principe dat uit het onderzoek naar voren komt, is wat we zullen noemen het 'utiliteitsprincipe': de resultaten van de interviews met aspirant-studenten van allochtone afkomst laten zien dat de respondenten een vrij zakelijke afweging maken bij het bepalen van hun studiekeuze. Welke capaciteiten en inspanning worden van mij gevraagd? Welke faciliteiten worden geboden? Wat levert mijn

inspanning op aan concreet resultaat, zoals diploma, status, zekerheid of beroepsperspectief? Deze extrinsieke studiekeuzemotivatie blijkt ook uit ander onderzoek naar de studiekeuze van allochtone aspirant-studenten (Bosman, 2007; Perna, 2004). Dit utiliteitsprincipe is te vergelijken met de afweging tussen verwachte kosten en opbrengsten zoals Perna (2004) deze beschrijft. De resultaten van deze studie geven aan dat de opbrengsten die van belang zijn voor studenten met een allochtone afkomst liggen op het gebied van status, beroepsperspectief en zekerheid. Een belangrijk onderdeel van dit utiliteitsprincipe is het verwachte beroeps- en loopbaanperspectief dat aspirant-studenten koppelen aan een studie. Ook dit komt veelal uit ander onderzoek naar voren (Bosman, 2007; Perna, 2004). Ook Wolff en Severiens (2011) concluderen dat het toekomstperspectief door ouders van niet-westerse allochtone aspirant-studenten vaker in termen van maatschappelijk succes wordt geformuleerd. Het vergroten van de kans op een goede baan, loopbaan en toekomst (één van de factoren) wordt door respondenten het meest genoemd als reden om (aan de universiteit) te gaan studeren. Ook bij het bepalen van de specifieke studiekeuze spelen het beroepsperspectief en het aanzien van het toekomstige beroep een belangrijke rol. Een belangrijke nuanceering is hier echter op zijn plaats. De meest genoemde factor bij het bepalen van de studiekeuze is binnen de geïnterviewde groep aspirant-studenten de inhoud van de studie. Dit lijkt niet overeen te komen met de stelling dat autochtone aspirant-studenten, vaker dan allochtone aspirant-studenten, studies kiezen op basis van intrinsieke factoren zoals studie-inhoud (Bosman, 2007).

Informatie en communicatie

De laatste constatering bij de onderzoeksresultaten heeft betrekking op de functie van studiekeuzeactiviteiten en studiekeuze-informatie. Universiteiten en hogescholen willen aspirant-studenten van de nodige studiekeuze-informatie voorzien om een weloverwogen studiekeuze te kunnen maken, maar hebben er ook belang bij om studenten te werven. Uit de reacties van de aspirant-studenten komt naar voren dat de wervingsfunctie van vooral voorlichtingsdagen kan interfereren met de informatiewaarde. Bosman (2007) concludeerde eerder ook dat scholieren behoefte hebben aan eerlijke informatie: 'laat zien hoe het echt is, maak het niet leuker dan het in werkelijkheid is'. In het verlengde daarvan blijkt uit dit onderzoek dat aspirant-studenten van allochtone afkomst waarde hechten aan eerlijke informatie over het beroepsperspectief van studies. Deze informatie zou, evenals prestaties van de studies en universiteiten, gemeten in onder andere het aantal wetenschappelijke publicaties, volgens veel respondenten statistisch, in percentages, moeten worden uitgedrukt. De Nederlandse universiteiten zouden zodoende hierop meer nadruk kunnen leggen in het wervingsproces van studenten. Zij worden in deze aanpak mede gesterkt door het huidige politieke klimaat dat instellingen binnen het hoger onderwijs stimuleert om zich nadrukkelijker te richten op het toekomstige beroepsperspectief van studies

Tot slot een constatering met betrekking tot de complexiteit van het beschrijven, verklaren en voorspellen van de studiekeuze van aspirant-studenten. Het veel aangehaalde model van Tinto (1975, 1993) drukt deze complexiteit goed uit, in de

zin dat het model een grote diversiteit aan individuele en omgevingsfactoren beschrijft die invloed uitoefenen op de studievoortgang en de studie-uitval van studenten. Prins (1997) en Wolff en Crul (2003) beschrijven factoren die van invloed zijn op de studievoortgang en studie-uitval in de Nederlandse context. Deze complexiteit komt ook in deze studie naar voren in de samenhang tussen de factoren waarover de aspirant-studenten rapporteerden tijdens de interviews.

Implicaties voor studiekeuzebegeleiding

Uit bovenstaande conclusies kunnen de volgende aanbevelingen worden gedestilleerd:

Schets een realistisch beroepsperspectief en maak daarbij een expliciete koppeling met de mate waarin de studiekeuze hieraan kan bijdragen. De grote invloed van het verwachte beroepsperspectief op de specifieke studiekeuze, draagt het risico in zich dat een student die de gekozen studie inhoudelijk na inschrijving toch niet interessant genoeg blijkt te vinden, al snel uitgekeken raakt op een studie of de teleurstelling ervaart van het niet kunnen waarmaken van eigen of andermans verwachtingen. Dit betekent dat studiekeuzeactiviteiten en -informatie zich zouden moeten richten op het 'managen' van het beroepsbeeld van aspirant-studenten. Aspirant-studenten hebben hulp nodig om zich bewust te worden of hun 'status'- en beroepsbeeld, en het bereiken hiervan door de specifieke studiekeuze, wel overeenkomt met de werkelijkheid. Tevens lijkt het wenselijk om hun beroepsbeeld te helpen verbreden. Gebruik daarbij de input van huidige studenten, van beroepsbeoefenaars en van andere 'rolmodellen', maar benut ook mogelijkheden om als universiteit en/of opleiding actief met aspirant-studenten in gesprek te gaan, zoals middels studiekeuzegesprekken.

Bied (cijfermatige) informatie aan over de status en het aanzien van het instituut en de bijbehorende opleidingen die het gemakkelijker maakt universiteiten, hogescholen en studies met elkaar te vergelijken. Dit betreft bijvoorbeeld gegevens die betrekking hebben op studierendement, (inter)nationale vergelijking tussen universiteiten en studies, aantallen wetenschappelijke publicaties en dergelijke. Bied daarnaast zoveel mogelijk concrete, studiegerelateerde activiteiten aan op de universiteit. Dit betreffen bijvoorbeeld introductiecolleges, meeloopdagen, proefstuderen, het observeren van beroepssituaties, gesprekken met huidige studenten en gesprekken met beroepsbeoefenaars. Focus daarbij op informatie en activiteiten die directe relevantie hebben met het studeren zelf. Aan informatie over zaken als stad en studentenleven lijkt minder behoefte te zijn. Bied ten slotte studiekeuze-informatie en activiteiten aan die appelleren aan het 'collectiviteitsgevoel' van aspirant-studenten van allochtone afkomst. Bied bijvoorbeeld studiekeuzeactiviteiten en informatie aan via bestaande netwerken, zoals familie, vrienden en kennissen. Benadruk ook op welke manier universiteit, faculteit en opleiding, studiebegeleiding en interactie tussen studenten faciliteren.

Referenties

- Bosman, E. (2007). *Kort verslag en beleidsadvies diversiteit instroom*. Universiteit Leiden, Sectie VWO-WO, ICLON.
- Bourdieu, P. (1988). *Homo academicus*. Vertaald door P. Collier. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. & Passeron, J.C. (1977). *Reproduction in education, society and culture*. Beverley Hills, CA: Sage Publications.
- CBS (2011). Begrippen. Op 31 mei 2011 opgehaald van www.cbs.nl.
- Chapman, D.W. (1981). A model of student college choice. *The Journal of Higher Education*, 52, 490-505.
- Inspectie van het onderwijs (2009). *Aandacht voor diversiteit in het hoger onderwijs*.
- Kemper, P., Hoof, J. van, Visser, M. & Jong, M. de (2007). Studiekeuze in kaart gebracht: gedragsdeterminanten van scholieren bij het kiezen van een vervolgopleiding. *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs*, 25, 270-279.
- Leeuwen, M. van & Hop, J.P. (2000). Instroom in het hoger onderwijs: het studiekeuzege- drag van havo- en vwo-leerlingen. *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs*, 18, 1, 3-14.
- Lillard, D. & Gerner, J. (1999). Getting to the Ivy League: How family composition affects college choice. *The Journal of Higher Education*, 70, 706-730.
- Mets, J. de (2000). *Je moet je als allochtone student extra bewijzen: bevindingen inzake doorstroming allochtone leerlingen naar het hoger onderwijs*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Perna, L.W. (2004). Understanding the decision to enroll in graduate school: Sex and racial/ethnic group differences. *The Journal of Higher Education*, 75, 487-527.
- Prins, J. (1997). *Studie-uitval in het Wetenschappelijk Onderwijs: studentenkenmerken en opleidingskenmerken als verklaring voor studie-uitval*. Proefschrift Radboud Universiteit Nijmegen. Nijmegen: Nijmegen University Press.
- Tinto, V. (1975). Dropout from higher education: A theoretical synthesis of recent research. *Review of Educational Research*, 45, 89-125.
- Tinto, V. (1993). *Leaving college: Rethinking the causes and cures of student attrition* (2nd edition). Chicago: University Press.
- Universiteit Leiden (2008). *Welkom bij de Universiteit Leiden! Bevordering van instroom en doorstroom van allochtone studenten bij de Universiteit Leiden*. Eindverslag diversiteitproject. Mei 2006 - december 2008.
- Universiteit Leiden (2010). *Oplegnotitie CvB/IBO diversiteitproject 2011-2013. Studiesucces door diversiteit: van herkomst naar toekomst*.
- Warps, J. (2007). *Kiezen voor hogeschool en universiteit*. Nijmegen: Nijmegen University Press.
- Wartenbergh, F. & Broek, A. van den (2008). *Studieuitval in het hoger onderwijs: achtergrond en oorzaken*. Nijmegen: ResearchNed.
- Wolff, R. (2007). *Met vallen en opstaan: een analyse van instroom, uitval en rendementen van niet-westerse allochtone studenten in het Nederlandse hoger onderwijs (1997-2005)*. Utrecht: ECHO.
- Wolff, R. & Crul, M. (2003). *Blijvers en uitvallers in het hoger onderwijs: een kwalitatief onderzoek naar de sociale en academische integratie van allochtone studenten*. Utrecht: ECHO.
- Wolff, R. & Severiens, S. (2011). De weg naar een keuze, een afslag naar succes? *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs en Management*, 2, 16-21.